

การศึกษาเรื่องจิตอาสาของพระเวสสันดร

STUDY OF PHRA VESSANTARA'S VOLUNTEER MIND

¹พระมหาทองเจริญ สมจิตโต และ ²สมเดช นามเกต
¹Phramaha Thongcharoen Samajitto and ²Somdet Namket

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Thongcharoen_s@gmail.com

Received December 25, 2021; Revised February 12, 2022; Accepted March 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการนำเสนอการศึกษาเรื่องจิตอาสาของพระเวสสันดร พบว่าจิตอาสาเป็นจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิดจิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมซึ่งอยู่ในจิตใจและส่งผลสู่การกระทำภายนอก จิตที่ยกระดับปัญญภายในและสำนึกสาธารณะ เป็นจิตที่เป็นสุข ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม มีความเมตตา กรุณา เปี่ยมด้วยความสงบเย็นและเต็มไปด้วยพลังแห่งความดี เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ จิตอาสาถือว่าเป็นเหตุผลหลักของพระพุทธศาสนาในการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคม มีน้ำใจรักเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม จิตอาสาแบ่งเป็น 4 ประเภท ดังนี้ 1) สร้างวินัยในตนเอง 2) ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม 3) ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม 4) ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต คุณลักษณะจิตอาสาของพระเวสสันดรที่นำมาศึกษา พอสรุปได้ว่า พระเวสสันดรท่านเป็นบุคคลที่มีจิตอาสาเพื่อส่วนรวมมีความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน เป็นจิตที่เป็นสุข ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม มีความเมตตา กรุณา เปี่ยมด้วยความสงบเย็นและเต็มไปด้วยพลังแห่งความดี เป็นผู้มอบคุณธรรมที่เพียบพร้อมในทุกๆ ด้าน อันเป็นเหตุปัจจัยในการบำเพ็ญบารมีในลักษณะของโพธิสัตว์ธรรม การให้ทานถือว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีอย่างหนึ่งในบรรดา

¹ นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บารมี 10 ทศในพระพุทธศาสนา พระโพธิสัตว์ทั้งหลายล้วนบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก ก่อนที่จะบำเพ็ญบารมีอย่างอื่น เพราะทานบารมีเริ่มจากการสละสิ่งของภายนอก จนกระทั่งสละสิ่งของภายใน จากสิ่งของที่หยาบจนถึงขั้นละเอียดยึดถึงขนาดสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตน ทั้งนี้เพื่อให้บารมีสมบูรณ์และที่สำคัญเพื่อให้ได้มาซึ่งสัพพัญญุตญาณ

คำสำคัญ : จิตอาสา.พระเวสสันดร

Abstract

This academic article presents volunteering is the consciousness for the public or responsibility that is born from within. It is the mind with the subconscious mind, and the moral virtue and results in external actions. The evaluated mind with inner wisdom and public consciousness is happy in helping other people without hope of rewards, is ready to spend time, physical strength and intellect to serve the society with compassion, peace, good energy to create a fair and peaceful society. Volunteerism is considered the main reason of Buddhism in working for the benefit of society. Volunteerism is divided into 4 categories as follows: 1) self-discipline; 2) environmental awareness; 3) awareness of problems and impacts on society; 4) adherence to the principles of living. The volunteer spirit or mind of Phra Vessantara can be generally said that he is a person who volunteered with his public responsibility within. His mind was happy to help other people without hope of rewards. He devoted his time, physical strength and intellect to serve the society with compassion, peace, good energy to create a fair and peaceful society. He was well-equipped with all aspects of goodness, which was the nature of Bodhisattva. His charity (dāna) performance was considered one of 10 perfections (pāramī) in Buddhism. All Bodhisattvas performed this perfection first before the others. The generosity can be done outside to inside; the Bodhisattva was even willing to devote his life to obtain the perfection and enlightenment.

keyword : Phravessantara, Volunteer Mind

บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์แต่เดิมก็คือ มนุษย์ธรรมดาคนหนึ่ง ไม่ได้เป็นเทพเจ้าผู้วิเศษหรือเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ และไม่ใช่ผู้สร้างสรรพชีวิตหรือสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก แต่เป็นบุคคลที่ตั้งความปรารถนาที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้สั่งสมบารมีอย่างมากมายหลายภพหลายชาติ ต้องสั่งสมบารมีและฝึกฝนตนเองมาเป็นระยะเวลายาวนานมาก โดยอย่างน้อยต้องสร้างบารมีมา 20 อสงไขยกับแสนมหากัป หรือ 40 อสงไขยกับแสนมหากัป หรือ 80 อสงไขยกับแสนมหากัป แล้วแต่ประเภทของพระโพธิสัตว์ จึงจะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นสักพระองค์หนึ่ง การเสด็จอุบัติขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นสภาพที่เป็นไปได้ยาก ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าการสร้างบารมีของแต่ละพระองค์ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จะเต็มเปี่ยมบริบูรณ์เมื่อใด ซึ่งถ้าบารมียังไม่เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ก็ต้องสร้างบารมีกันต่อไป จนกว่าจะเต็มเปี่ยมและพร้อมที่จะมาตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่บุคคลผู้ทรงคุณวิเศษจะเสด็จมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นการยากมาก และกว่าที่สรรพสัตว์ทั้งหลายจะได้ฟังพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ยิ่งยากมากอีกด้วย ดังพระดำรัสของพระพุทธองค์ที่ตรัสไว้ว่า “การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็นับว่ายาก การดำรงชีวิตของเหล่าสัตว์ก็นับว่ายาก การที่จะได้ฟังสัทธรรมก็นับว่ายาก การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นก็ยิ่งยาก” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 :25/182/90) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นบุคคลต้นแบบและเป็นบุคคลตัวอย่างของโลกที่ไม่มีบุคคลใดเทียมได้ ด้วยเหตุที่ฝึกฝนตนเองอย่างยิ่งยวด จนทำให้พระองค์ประกอบไปด้วยคุณธรรมที่ยิ่งกว่าบุคคลทั่วไป ซึ่งทุกคนก็สามารถจะเป็นอย่างพระองค์ได้ ถึงแม้จะยังไม่มีความคิดถึงขั้นปรารถนาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต แต่สามารถที่จะนำแบบอย่างในการฝึกฝนตนเองของพระองค์มาปฏิบัติใช้กับตนเองให้เกิดมีนิสัยที่ดีและรักการสร้างบารมีอย่างเช่นที่พระองค์ทรงทำได้แล้ว ก็จะทำให้ทุกคนได้ปลูกฝังความดีและสิ่งที่ดีไว้ในใจ

ในที่นี่ ผู้วิจัยจะได้นำแบบอย่างของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรในแง่ของการบำเพ็ญทานบารมีก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้กล่าวไว้ในพระพุทธานุสาสนี เวสสันดรชาดกนี้ พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงปรารภฝนโบกขรพรรษให้เป็นเหตุตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย และทรงแสดงโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดา ในสมัยที่พระองค์เสด็จพุทธดำเนินโปรดพระประยูรญาติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 :10/547/287) เวสสันดรชาดกเป็นชาดกหนึ่งในทศชาติว่าด้วยการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ซึ่งเป็นชาติสุดท้ายก่อนจะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงบำเพ็ญทานบารมีอย่างยิ่งยวด ซึ่งเกินวิสัยของคนธรรมดาสามัญที่จะทำได้ ทรงบริจาคทานทุกสิ่งที่มีด้วยน้ำพระทัยที่เสียสละเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลที่มารับบริจาคทานจากพระองค์ท่าน โดยไม่หวงแหนหรือเสียดายเลยแม้แต่น้อย ปลูกฝังนิสัยรักการให้ ไม่

เห็นแก่ตัว มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น แสวงหาโอกาสสงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก แม้ตนจะลำบาก ก็ยินดี การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น เมื่อนำมาศึกษาแล้วนับว่ามีประโยชน์มากทั้งแก่ผู้ที่มุ่งทำความดีและผู้ที่กำลังท้อถอย โดยผู้ที่มุ่งทำความดีก็จะได้ยึดถือแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญ ส่วนผู้ที่กำลังท้อถอยก็จะได้ยึดหลักธรรมและมีวิริยะอุตสาหะที่จะทำความดีใหม่อีกต่อไป

ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมยุคปัจจุบัน ที่ต้องดิ้นรนแสวงหาปัจจัยสี่ เพียงเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวข้างใกล้ชิด บางคนถึงกับยอมผิดศีลเพื่อผลประโยชน์ในสิ่งที่ตนเองต้องการ โดยไม่คำนึงถึงบุคคลอื่นว่าจะมีผลเกิดขึ้นเช่นไร ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานจิตใจที่ไร้จิตสำนึกต่อสังคม เป็นเหตุทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา การพัฒนาจิตใจของคนให้ดีขึ้นนั้นต้องเริ่มจากตัวเราเองต้องรู้จักเป็นผู้ให้ เพราะการให้เป็นการสร้างความดีที่ง่ายที่สุด แต่ส่งผลดีให้แก่ชีวิตของเราอย่างมากมาย เมื่อเป็นผู้ให้ อย่างสม่ำเสมอแล้วจะยิ่งเห็นคุณค่า และรักการให้ยิ่งขึ้น ชีวิตเราจะพบแต่ความสุข ความดีงาม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างแท้จริง แบบอย่างการพัฒนาชีวิตที่ดีที่สุดที่มีปรากฏในประวัติศาสตร์และได้รับการยอมรับมาหลายพันปี ก็คือแบบอย่างการสร้างบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่ยอมรับของบัณฑิตทั้งหลายมาแต่โบราณกาล และยังคงทันสมัยอยู่เสมอตราตรึงถึงทุกวันนี้

แนวคิดเรื่องจิตอาสา

จิตอาสาถือว่าเป็นเหตุผลหลักของพระพุทธศาสนาในการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคม มีน้ำใจรักเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานจิตใจที่ดีงามเป็นเบื้องต้น มีความรักที่บริสุทธิ์ใจ ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ให้อภัยจิตที่คิดเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ต่างต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแก่ภิกษุที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก เมื่อคราวที่ส่งพระสาวกชุดแรกที่บรรลุนิพพานจำนวน 60 รูป ออกไปประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 4/32/40)

1. ความหมายของจิตอาสา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายของคำว่า จิตอาสา แยกศัพท์ คือ จิต + อาสา ที่แปลได้ว่า จิต หมายถึง ใจ, สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิด และนึก ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกคิด ความคิด ส่วนคำว่า อาสา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2551: 36) อาสา หมายถึง ความหวัง ความต้องการ การรับทำโดยเต็มใจ สมครใจ แสดงตัวขอรับทำการนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 312) เป็นจิตที่ยกระดับปัญญาภายในและสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือความสงบเย็นและพลังแห่งความดี เป็นจิตที่มีการเสียสละ จิตที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้มีจิตพร้อมที่จะเป็นอาสาสมัครเป็นรูปธรรมของความเป็นเพื่อนมนุษย์ที่มีความเมตตา กรุณา เพื่อเชื่อมต่อความเป็นและทำให้เกิดสิ่งที่ดีงามในสังคมภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย (พระไพศาล วิสาโล. 2549: 7)

จิตอาสาจะมีลักษณะเดียวกันกับจิตสำนึก (ความรู้สึกดีหรืออยากตอบแทนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย์) หรือ ภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย จิตสาธารณะ, จิตสำนึกสาธารณะ, จิตบริการ, จิตอาสา, จิตสำนึกทางสังคม คำศัพท์เหล่านี้มีลักษณะมีความหมายคล้ายคลึงกันหรือปฏิบัติในแง่เดียวกัน โดยความหมายของศัพท์เหล่านี้ท่านกล่าวหมายเอาสรุปได้ 5 ประการ คือ 1) จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมจิตสำนึก (ความรู้สึกดี หรือ อยากตอบแทนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย์) หรือ ภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน, การคำนึงถึงผู้อื่นร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน 2) จิตสาธารณะ คือ จิตอาสา ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเพื่อส่วนรวม โดยการแสดงออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ 3) จิตสาธารณะ คือ การสำนึกสาธารณะ ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลตระหนักรู้ และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม มองเห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสິงต่างๆ ที่เป็นของส่วนรวม 4) จิตสาธารณะ คือ จิตบริการที่เกี่ยวกับการเกิดและการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดีและเจตนาดี 5) จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกทางสังคมที่สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติได้อธิบายว่า เป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิดเน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป จิตอาสา หมายถึง จิตที่ยกระดับปัญญาภายในและสำนึกสาธารณะ เป็นจิตที่เป็นสุข เพื่อได้ทำความดี อยากช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นจิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม มีความเมตตา กรุณา เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยความสงบเย็นและเต็มไปด้วยพลังแห่งความดี เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรม และสันติ

2. ความสำคัญของจิตอาสา

นักวิชาการศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตอาสา ความสำคัญของจิตอาสาเป็น การพัฒนาตนเองให้มีความเก่งกล้าสามารถในการทำงานนี้ นอกจากจะเกิดผลภายนอก เช่น อาจจะได้ผลตอบแทนหรือได้รับการเลื่อนระดับงานแล้ว ก็มีผลที่แน่นอนภายในตัวเองไม่ว่า ภายนอกเราจะได้รับผลตอบแทนหรือไม่ก็ตาม แต่ในตัวเราเรารู้ ก็คือการที่เรามีความขำขัน ขำนานมากขึ้น ทำอะไรได้ดีขึ้น เราจะมีผลตอบแทนให้หรือจะไม่มีก็แล้วแต่ แต่เรารู้สึกใน ตัวเองของเรา เราทำไปแล้วเราก็สบายใจภูมิใจของเรา ถ้ารู้สึกว่าการทำอะไรแล้ว เราทำได้ดี ขึ้น นี่คือการพัฒนาตนเอง ขอให้เรามีความภูมิใจ สบายใจในตัวได้ทันที ไม่ต้องรอให้คนอื่น เขามาให้ผลตอบแทน เช่น เราทำงานเกี่ยวกับงานรับอาสาสมัครทำงานเพื่อส่วนรวมของ สังคมในสภาพสังคมปัจจุบัน บุคคลต้องการความช่วยเหลืออยู่มาก การให้ความช่วยเหลือ ในรูปแบบต่างๆ มากมายเรื่องจิตอาสาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่พึงร่วมกันพิจารณาว่า ตนสามารถ จะเป็นคนหนึ่งที่มีจิตอาสาเพิ่มขึ้นในสังคมหรือไม่ จิตอาสาเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดองค์กรหรือ เครือข่ายอาสาขึ้นมาเพื่อกระตุ้นจิตอาสาให้เพิ่มขึ้นในสังคมไทยเครือข่ายจิตอาสาเป็นองค์กร ที่ดำเนินการโดยตามปกติแล้ว การทำงานในลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นการทำงานที่เสี่ยงต่อชีวิต หรือการทำงาน เพราะถือว่าทำงานด้วยจิตอาสาลงไปทำ แต่เนื้อหาในการทำงานลักษณะนี้ กล่าวคือทำงานมีความมุ่งหมายต่องานในตัว มีคุณค่าและเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์ แต่ผู้ทำงาน จะเข้าใจความมุ่งหมายและเห็นประโยชน์แค่ไหน ถ้ามองเห็นประโยชน์แล้วมีแรงกระตุ้นคือ ศรัทธา วิริยะ ขันติ สติ ปัญญา นี่คือน้องประกอบของนักจิตอาสาอันเป็นแรงกระตุ้นในการ ทำงานของนักจิตอาสา จำเป็นต้องมีและสร้างให้เกิดขึ้น แรงกระตุ้นคือศรัทธาในการทำงาน ของจิตอาสาต้องประกอบด้วยศรัทธาเชื่อมั่นในงานที่ทำ ศรัทธาคือการที่มีความเชื่อ ความ มั่นใจ เห็นคุณค่าเป็นประโยชน์ของงานนั้น ศรัทธาเป็นสิ่งสำคัญเป็นหลักที่อยู่ในใจเรา เป็นสิ่ง ที่ทำให้การทำงานที่เป็นเรื่องทางร่างกายหรือทางสังคมเกิดความหมายเป็นประโยชน์ที่แท้จริง เพราะฉะนั้นงานไม่ใช่เป็นเพียงภาพที่ปรากฏมองเห็นกันภายนอกเท่านั้น แต่จะต้องมีหลัก ในทางจิตใจเป็นฐานอยู่ด้วยก็คือ ความศรัทธา ถ้าเราจะทำงานให้มีความสุขก็ต้องมีศรัทธาใน งานด้วย บุคคลที่เคยมีประสบการณ์เรียนรู้ การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยตนเองจะรู้สึกถึงความอึด ใจ มีความสุขที่จากการให้และมีพลังมากขึ้นที่จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้อีกมากมาย และนี่ คือการทำบุญที่พระพุทธศาสนาสรรเสริญ (พระไพศาล วิสาโล. 2551: 7)

ดังนั้น จิตอาสา จิตสาธารณะ หรือจิตอาสา หมายถึงจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรมซึ่งอยู่ในจิตใจและส่งผลสู่การกระทำภายนอก

3. ลักษณะของจิตอาสา

จิตอาสา คือ การกระทำที่เสียสละเพื่อส่วนรวมว่า “จิตอาสา” ซึ่งตรงกับหลักธรรมที่เรียกว่า วัชฌิ เรียกเต็มว่า อริยวัชฌิ แปลว่า หลักธรรมเจริญอย่างอริยะ ซึ่งแสดงว่าพุทธศาสนิกชนมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและมีความหวังว่าจะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญที่ว่านี้มี 5 ประการ คือ 1) ศรัทธา 2) ศีล 3) สุตตะ 4) จาคะ และ 5) ปัญญา กล่าวโดยสรุป “จิตอาสา” เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่ประกอบด้วย ความมีน้ำใจและจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละแรงกาย แรงใจ สติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมซึ่งคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า คือ ต้นแบบจิตอาสาที่ดี และพระพรหมคุณาภรณ์ ได้สรุปลักษณะของจิตอาสาว่าประกอบด้วย 1) เป็นผู้มีทัศนคติที่ดี มีพรหมวิหารและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี 2) เป็นผู้มีส่วนร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มเป้าหมายเพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น 3) เป็นนักวิเคราะห์ วิจัย สำรวจแนวคิดหรือประชาติและสามารถดำเนินงานได้อย่างสอดคล้องต่อความต้องการของประชาชนกลุ่มเป้าหมายหรือพื้นที่นั้นๆ 4) เป็นผู้มีความสามารถในการจัดกิจกรรมสื่อสารสัมพันธ์และดำเนินงานตามแผนงานอย่างเป็นระบบ 5) เป็นผู้มีบทบาทในการให้คำปรึกษาและแนะนำในกิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์ต่อฝ่ายบริหารองค์กร เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย การทำงานเชิงรุกเป็นหน้าที่ของนักจิตอาสาจะมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล รู้จักคบคิด คิดเป็น คิดถึงสาเหตุทั้งต้นเหตุ ปลายเหตุ และวิธีการแก้ไขของเหตุเหล่านั้นๆ ปัญหาเหล่านั้นๆ งานนั้นสามารถเชื่อมโยงไปสู่ชีวิตประจำวันได้หรือไม่ หรือตลอดทั้งหน้าที่การงานหรือการกระทำที่มีผลกระทบระยะสั้นระยะยาวแค่ไหน แม้แต่ปัญหาอื่นๆ เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้คือคุณสมบัติของนักจิตอาสา ลักษณะของจิตอาสา ในอีกลักษณะหนึ่งว่า จุดสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหา คือความสับสนเกี่ยวกับขอบเขตที่แยกต่างหากจากกันและที่สัมพันธ์กันระหว่างกรรมนิยาม (การกระทำคือหน้าที่) กับสังคมนิยม สมัยนิยม เพื่อความแจ่มแจ้งในเรื่องนี้ เบื้องแรกขอให้พิจารณาให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น 4 ระดับคือ 1) ระดับภายในจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติ คือ กุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิดความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุกความทุกข์ เป็นต้น 2) ระดับบุคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออก ทำที่ การวางตนปรับตัว อากาโรบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมต่างๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลระดับต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ 1 นั้นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกันแต่แยกพิจารณาเพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น 3) ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำ

ความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเสื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้าม ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม ผลระดับนี้อาจแยกมองได้สองด้านคือ ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม (4) ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำมีผลต่อความเป็นไปของสังคม อย่างไรก็ตาม เช่น ทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญ ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2552: 187)

ดังนั้น จิตสาธารณะ จิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตอาสา เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอันจะเป็นประโยชน์ในทุกระดับของสังคม ถ้าหากได้มีการพัฒนาให้เกิดขึ้นได้อย่างเข้มแข็งตั้งแต่บุคคลในระดับครอบครัวทั่วโลกย่อมส่งผลดีในระดับที่สูงขึ้นเป็นลำดับและที่สำคัญที่สุดการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกที่ต้นตอต้องสร้างกับเด็กและเยาวชน เพราะเด็กสามารถรับรู้ในสิ่งที่ดีงามจากพ่อแม่ที่บ้านรับรู้จากผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์องค์เจ้า ครูและบุคลากรในชุมชนและสังคมและสถาบันการศึกษาที่นอกจากจะอบรมสั่งสอนทั้งด้านวิชาการยังจะต้องอบรมคุณธรรม จริยธรรม ปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการเสียสละ การให้ มากกว่าการรับอย่างเดียวยจะทำให้เด็กและเยาวชนพัฒนาจิตใจในการช่วยเหลือผู้อื่น มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเตรียมเข้าสู่การพัฒนาจิตใจตนเองสู่จิตอาสาต่อไปในอนาคต

บทบาทของพระเวสสันดรตามคุณลักษณะเรื่องจิตอาสา

1. บทบาทในฐานะพระราชโอรส

พระเวสสันดรทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงสุทนต์และพระนางมัทรี ในฐานะที่เป็นลูกได้แสดงให้เห็นถึงแบบอย่างในฐานะของลูกที่ดี คือ 1) มีความกตัญญูต่อกตเวทิตา ความกตัญญูต่อกตเวทิตาของพระเวสสันดรนั้นก็ก็เป็นลักษณะของความรู้จักคุณและตอบแทนคุณผู้ให้กำเนิดเมื่อมีโอกาสสนองคุณ อันเป็นคุณสมบัติที่สังคมพึงประสงค์ดังนี้ ได้แสดงความรับผิดชอบในการบริจาคช้างปัจจัยนาคร เพื่อมิให้พระบิดาต้องถูกตำหนิ ได้แสดงความห่วงใยต่อพระมารดา โดยฝากพระมารดาไว้กับพระบิดาในคราวเสด็จออกจากพระนคร ได้แสดงความเคารพต่อพระบิดาโดยการปฏิเสธการครองนครเจตราชูร์ ได้แสดงความเชื่อฟังพระบิดาโดยปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของพระบิดาในคราวเสด็จกลับพระนครสี่ปี 2) มีความเสียสละ เพราะความเสียสละของพระเวสสันดรนั้นเป็นการบำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อบรรลुพระโพธิญาณ อันจะช่วยให้บิดามารดาและสรรพสัตว์ทั้งหลายได้พ้นทุกข์ชั่วนินคร พระเวสสันดรทรงเสียสละทรัพย์เมื่อครั้งประสูติจากครรภ์ของพระมารดา ทรงเสียสละเครื่องประดับให้แก่นางนม ทรงเสียสละสิ่งของต่างๆ เมื่อตั้งโรงงาน ทรงเสียสละเสื้อผ้าแก้ว

แหวนให้แก่ยากจนทั่วไปและทรงเสียสละช้างปัจจัยนาโคให้แก่พราหมณ์ 8 คน ทรงเสียสละสัตตสคมาหาทานให้แก่คนยากจนเชื่องและทรงเสียสละแก้วแหวนให้แก่ผู้คนริมถนนขณะเสด็จออกจากวัง ทรงเสียสละปิ่นปักผมให้แก่พรานป่า ทรงเสียสละรถทรงและม้าให้แก่พราหมณ์ ทรงเสียสละพระชาลี พระกัณหาให้แก่ชุก ทรงเสียสละพระนางมัทรีให้แก่พระอินทร์ ทรงเสียสละของมีค่าให้แก่ประชาชนหลังจากกลับจากเขาวงกตอีกเป็นจำนวนมาก 3) มีความยึดมั่นในการทำความดี การทำความดีของพระเวสสันดรนั้น ยังเป็นการตั้งปณิธานเพื่อความดีสุดยอดอันเป็นคุณลักษณะของลูกที่ดี อันก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และแก่สังคมส่วนรวมอีกด้วยดังนี้ ทรงบริจาคทานให้แก่นางนมถึง 9 ครั้ง ทรงพาพระนางมัทรี พระโอรส พระธิดาไปทูลลาพระเจ้ากรุงสหัสขันธ์ ทรงรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ทรงกลั่นอารมณ์โกรธไว้ได้ ระวังพระทัยไว้ด้วยสติและปัญญา ทรงปลอบโยนพระนางมัทรีถึงการให้พระชาลีและพระกัณหาเป็นทาน ทรงยินดีในการบำเพ็ญทานเพื่อแลกกับโพธิญาณและทรงรับสั่งให้ประชาชนปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระจากเครื่องกักขังทั้งหมด

ในทางพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านทรงตรัสไว้เกี่ยวกับเรื่องบุตร 3 จำพวก ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎก ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุตร 3 จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก บุตร 3 จำพวกไหนบ้าง คือ 1) อติชาตบุตร (บุตรที่มีคุณสมบัติสูงกว่ามารดาบิดา) 2) อนุชาตบุตร (บุตรที่มีคุณสมบัติเสมอด้วยมารดาบิดา) 3) อวชาตบุตร (บุตรที่มีคุณสมบัติต่ำกว่ามารดาบิดา)” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 25/74/431) การที่ลูกเป็นลูกที่ดีมีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ เชื่อฟังพ่อแม่ ให้ความรักเคารพต่อพ่อแม่ นั่นส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่า พ่อแม่เลี้ยงลูกดี อบรมสั่งสอนดี ให้การศึกษาดี ฝึกกิริยามารยาทที่ดี พ่อแม่ได้เป็นเนติแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูก ถือได้ว่าพ่อแม่ได้ทำหน้าที่ของตนได้ดี ลูกจึงเป็นคนดี หากว่าทั้งมารดาบิดาและบุตรธิดาต่างทำหน้าที่ของตนและกันได้ดีแล้ว ความสุข ความสงบ ความเจริญ ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจกัน ความเคารพเชื่อฟัง ความมีเหตุผลต่อกันก็จะเกิดขึ้นในครอบครัว แต่ถ้าต่างฝ่ายต่างก็ไม่ทำหน้าที่ให้ดีแล้ว ความเดือดร้อนวุ่นวาย ความไม่เข้าใจกัน ความไม่มีเหตุผล ความทะเลาะเบาะแว้งและปัญหาต่างๆ ก็เกิดขึ้นในครอบครัวนั้นอย่างแน่นอน

2. บทบาทในฐานะภักษัตริย์

พระเวสสันดรซึ่งเป็นภักษัตริย์ปกครองพระนครสีพี บทบาทในฐานะที่เป็นผู้ปกครองได้แสดงให้เห็นถึงแบบอย่างของนักปกครองที่ดี คือ 1) มีความเอื้ออาทร เช่น “เราจะให้หทัยให้จักษุ เงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ หรือแก้วมณีซึ่งเป็นทรัพย์ภายนอกของเราก็จะเป็นไรไป เมื่อยากมาถึง เราเห็นแล้วจะฟังให้แขนขาแขนซ้ายก็ไม่หวั่นไหวเลย ใจของเรายินดีในการให้ ถึงชาวกรุงสีพีทั้งมวลจะขับไล่เราหรือจะเข่นฆ่าเรา หรือตัดเราให้เป็น 7 ท่อนก็ตามเถิด เราจะไม่งดการให้เลย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/1703-1705/455) เพราะความเอื้ออาทรต่อประชาชนของพระเวสสันดรนั้นเป็นวิถีทางแห่งการ

สังคมสงเคราะห์ โดยมุ่งที่จะแก้ไขความไม่เสมอภาคทางสังคมด้วยความเมตตาธรรม เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขแก่ราษฎรทุกคนทั่วหน้า และยังเป็นการปฏิบัติตามความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งถือว่าเป็นหลักการปกครองที่สำคัญอันก่อให้เกิดสันติสุขแก่ปวงชนอีกด้วย 2) มีความยึดมั่นในมติมหาชน เช่น “เรานั้นจักไปตามทางที่พระราชามีโทษเสด็จไปขอให้ท่านทั้งหลายจงงดโทษแก่เราคืนหนึ่งและวันหนึ่งพอให้เราได้ให้ท่านก่อนเถิด” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/1707/455) พระองค์ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองไม่มีสิทธิ์พระราชทานช้างปัจจัยนาครซึ่งเป็นสมบัติของแผ่นดินแก่พราหมณ์ชาวเมืองกาฬิงครรัฐ หากจะพิจารณาอย่างเป็นธรรมแล้วจะเห็นได้ว่า ช้างปัจจัยนาครเป็นช้างคู่บารมีและเป็นสหชาติของพระเวสสันดร โดยแม่ช้างนำมาให้ในวันที่พระองค์ประสูติ ฉะนั้นจึงถือว่าช้างเผือกเชือกนี้เป็นสมบัติส่วนพระองค์ของพระเวสสันดร พระองค์จึงมีสิทธิ์อย่างเต็มที่ที่จะทรงบริจาคช้างเชือกนี้ให้แก่ใครก็ได้ แม้พระองค์จะทรงมีสิทธิ์อย่างบริบูรณ์แต่ก็ทรงยินยอมปฏิบัติตามประเพณีของชาวเมืองสีพีแต่โดยดีเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ทรงยินดีปฏิบัติตามเสียงของประชาชนชาวเมืองส่วนมาก ครั้นถูกเนรเทศออกจากเมือง ทรงรับคำทูลอาราธนาให้ลาผนวชเสด็จกลับไปครองราชสมบัติ

ดังนั้น คุณธรรมทั้งสองประการนี้จึงถือว่าเป็นแบบอย่างของนักปกครองที่ดี ซึ่งมีการบำเพ็ญประโยชน์โดยมุ่งบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่มหาชนอย่างแท้จริง พระเวสสันดรทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำความดีในหลายๆ ด้าน ทั้งยังทรงเป็นกษัตริย์ที่เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม เป็นนักปกครองที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ทรงเป็นยอดนักสร้างบารมีที่ยากจะมีผู้ใดเสมอเหมือน

3. บทบาทในฐานะพระสวามี

พระเวสสันดรทรงมีพระมเหสีพระนามว่า พระนางมัทรี บทบาทของพระเวสสันดรในฐานะที่เป็นพระสวามี ได้แสดงถึงแบบอย่างของสามีที่ดี คือ

1) มีความรักภรรยา ดังเช่น ในความตอนหนึ่งว่า “มัทรี เธอพึงให้ทานในท่านผู้มีศีลทั้งหลายตามสมควรเถิด เพราะที่พึงอย่างอื่นของสัตว์ทั้งปวงยิ่งไปกว่าท่านไม่มี มัทรี เธอพึงเอาใจใส่ในลูกทั้งหลาย พึงเอาใจใส่ในแม่ผัวและพ่อผัว อนึ่ง ผู้ใดพึงตกลงปลงใจว่าจะเป็นพระสวามีของเธอ ก็พึงบำรุงผู้นั้นด้วยความเคารพ ถ้าไม่มีผู้ใดตกลงปลงใจเป็นพระสวามีของเธอ เพราะเธอกับพี่จะต้องพลัดพรากจากกัน เธอก็จงแสวงหาผู้อื่นมาเป็นพระสวามีเถิด อย่าลำบากเพราะขาดเราเลย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/1711-1713/456) ตอนที่พระองค์เสด็จลาพระนางมัทรีก่อนที่จะเสด็จออกสู่ป่า พระองค์ได้ทรงสั่งเสียพระนางมัทรี พร้อมทั้งให้อโวาทกับพระนางว่า ถ้าจะมีใครมาขอไปอยู่ด้วย ก็ขอให้ไปและปฏิบัติหน้าที่ให้ดี อย่าได้ทรงอาลัยถึงพระองค์ซึ่งจะต้องจากไปในคราวนี้เลย เพราะพระองค์ทรงมีจิตใจผูกพันต่อพระนางมัทรีด้วยความรักและความห่วงใย จึงไม่ทรงปรารถนาที่จะให้พระนางไป

ลำบากกับพระองค์ โดยทรงมอบหมายภาระและฐานะต่างๆ ให้เป็นที่เรียบร้อย เพื่อที่ผู้ที่อยู่ข้างหลังจะได้มีความสุขสบายในการเป็นอยู่ต่อไป ทรงสั่งเสียพระนางมัทรีก่อนจะเสด็จออกสู่ป่าอย่าได้อาลัยถึงพระองค์ และมีความหวังใยต่อภรรยาอย่างแท้จริง ดังเช่นตอนที่พระนางมัทรีทรงกรแสงคร่ำครวญถึงพระกุมารทั้งสองจนเป็นลมล้มสลบอยู่แทบพระบาทของพระเวสสันดร ก็ทรงเข้าพระทัยว่าพระนางสิ้นพระชนม์ จึงทรงเปลอสติร้องให้คร่ำครวญจนน้ำตานองหน้าว่า “น้องมัทรีเอ๋ย! น้องไม่สมควรจะมาตายในที่นี้เลย ถ้าตายในเมืองเซตุดร แคว้นมัททกะกับแคว้นสีพีคงจะช่วยกันจัดพิธีศพให้อย่างดี แต่เมื่อน้องมาตายในกลางป่ามิหนำซ้ำยังมีที่อยู่เพียงคนเดียว แล้วจะทำอะไรได้มากเล่าน้องเอ๋ย” (เอกรัตน์ อุดมพร. 2553 : 143) แสดงถึงความรัก ความผูกพันและความหวังใยที่พระเวสสันดรมีต่อพระนางมัทรี เมื่อจำต้องพรากจากกัน ย่อมคิดถึงความสุขที่เคยได้อยู่ร่วมกันและอาลัยอาวรณ์ต่อกัน

2) มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยา ดังจะเห็นได้จากตอนที่พระเวสสันดรขอพร จากท้าวสักกเทวราช ความว่า “ขอให้หม่อมฉันอย่าพึงล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่นพอใจแต่ในภรรยาของตน ไม่ไปสู่อานาจของหญิงทั้งหลายนี้เป็นพรประการที่ 4” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/2296/539.) ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระเวสสันดรมีความซื่อสัตย์ต่อภรรยา เพราะพระองค์ทรงมีความซื่อสัตย์ต่อพระนางมัทรี โดยทรงยึดถือการมีภรรยาเดียว ไม่คิดประพฤตินอกใจ ยินดีพอใจเฉพาะภรรยาของตน ไม่แบ่งปันความรักให้หญิงอื่น (3) การมอบความเป็นใหญ่ให้ภรรยา ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระเวสสันดร พระนางมัทรีและพระกุมารทั้งสองประทับอยู่ที่เขาวงกต ความว่า “พระนางมัทรีทรงเตรียมน้ำฉันน้ำใช้ น้ำสรงพระพักตร์ และไม่สีพระทนต์ ถวายพระเวสสันดร จากนั้นทรงปิดกวาดเช็ดถูอาศรม ครั้นได้เวลาสมควรก็ทรงฝากพระโอรสและพระธิดาไว้กับพระเวสสันดร แล้วทรงถือตะกร้า เสียม ไม้ขอ เสด็จเข้าป่าเพื่อเก็บผลไม้ หัวเผือก หัวมัน ตกเย็นจึงเสด็จกลับมา ทรงจัดผลไม้ อาบน้ำให้พระโอรสและพระธิดา แล้วทรงพาไปเฝ้าพระเวสสันดร จากนั้น ฤๅษีทั้ง 4 พระองค์ก็เสวยผลไม้หน้าอาศรมด้วยกัน” (พระมหาประมวล ฐานตตโต. 2555 : 60) พระเวสสันดรทรงรับปฏิญาณที่พระนางมัทรีทูลขอพระบรมราชานุญาตทำหน้าที่ปรณินิบัติรับใช้ โดยการดูแลทำความสะอาดบริเวณอาศรมจัดตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ในที่ที่เหมาะสมและเสด็จเข้าป่าเพื่อแสวงหาผลไม้ไม่น้อยใหญ่มาบริโภคเป็นอาหาร ตลอดถึงดูแลพระชาลีและพระกัณหา เพราะพระองค์ประสงค์จะมอบความเป็นใหญ่ให้แก่พระนางมัทรี โดยทรงให้อิสระเต็มที่ในการปฏิบัติรับใช้ตามแต่พระนางจะตัดสินใจ เห็นสมควรอย่างไรก็ให้ทำไปตามหน้าที่

พระเวสสันดรเป็นแบบอย่างชีวิตครอบครัวที่ดี ครอบครัวถือเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่มีมาก่อนสถาบันอื่น และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในประเทศ พระเวสสันดรเป็นแบบอย่างชีวิตครอบครัวที่ดีในทางธรรมท่านหมายเอาครอบครัวที่สมาชิกทุกคนสามัคคีกันและดำเนินชีวิตตามธรรม จากที่พระเวสสันดรเสด็จไปอยู่ป่า แล้วพระนางมัทรีกับพระราชบุตรทั้งสองพระองค์ก็เสด็จตามไปอยู่ในป่าด้วยกัน พระเวสสันดรทรงเป็นแบบอย่างของพระ

สวามีที่ดี มีปรากฏอยู่ในทศ 6 คือ ดังพุทธพจน์ว่า “คหบดีบุตร สามิพึงบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง โดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ให้เกียรติยกย่อง 2) ไม่ดูหมิ่น 3) ไม่ประพฤตินอกใจ 4) มอบความเป็นใหญ่ให้ 5) ให้เครื่องแต่งตัว” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 11/269/214) สามิตามทัศนะของสังคมไทยโบราณแล้วถือว่าเป็นช่างทำหน้าของครอบครัว เพราะเป็นผู้มีความสำคัญมากในการที่จะทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงและมีความสุข แต่อย่างไรก็ตาม ภรรยาก็นับว่าเป็นผู้มีความสำคัญในครอบครัวไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสามี ดังนั้นครอบครัวใดสามีภรรยาเป็นคนดีมีศีลธรรมที่เรียกว่า “ผัวแก้วเมียขวัญ” ครอบครัวนั้นก็จะมีแต่ความเจริญมั่นคง มีความสุข ถ้าสามีภรรยาเป็นคนไม่ดีก็จะมีแต่ความแตกแยกวิवादบาดหมาง ไม่มีความสุข ไม่มีความเจริญมั่นคง ฝ่ายชายที่จะเป็นสามีซึ่งฝ่ายหญิงจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ ถ้าสามารถหลีกเลี่ยงได้จะเป็นการตัดไฟแต่ต้นลมและไม่สายเกินแก้ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว อาจจะเป็นสาเหตุไปสู่การหย่าร้าง

4. บทบาทในฐานะพระบิดา

พระเวสสันดรทรงมีพระโอรสชาติและพระธิดากันหา บทบาทในฐานะที่เป็นพระบิดา ได้แสดงให้เห็นถึงแบบอย่างในฐานะของพระบิดาที่ดี คือ

1) มีความห่วงใยลูก เช่น “พระราชาทรงอุ้มพระกุมาร ส่วนพระนางมัทรีราชบุตรี ทรงอุ้มทริกา ทรงยืนดิ้นร่วมกันทั้งตรัสปราศรัยคำอันไพเราะกับกันและกันดำเนินไป” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/1868/477) เพราะความห่วงใยลูกของพระเวสสันดร นั้นเป็นคุณลักษณะของการแสดงความรู้สึกทางด้านจิตใจ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรักลูกเป็นที่ตั้ง โดยมุ่งหวังให้ลูกของตนเองมีสวัสดิภาพและอนาคตที่ดีงามอันเป็นเป้าหมายสำคัญที่พ่อทุกคนปรารถนา เช่น พระนางมยุรีตรัสว่า “ลูกเอ๋ย แม่อนุญาตให้ลูก ขอกการบวชของลูกจงสำเร็จ ส่วนแม่มัทรีผู้มีโณมงาม มีสะโพกผึ่งผาย เหวบางร่างน้อยนี้ จงอยู่กับลูกๆ เกิด จักทำอะไรในป่าได้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/1817/470) พระเวสสันดรตรัสว่า “หม่อมฉันไม่ต้องการนำแม่ทาสีไปสู่ป่าโดยที่เธอไม่ปรารถนา ถ้าเธอปรารถนาจะติดตามไปก็ตามใจ ถ้าไม่ปรารถนา ก็จงอยู่เถิด” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/1818/470.) มีความรับผิดชอบขาดความรักเยี่ยงพ่อที่ดีที่พึงมีต่อลูก หากจะพิจารณาโดยถ่องแท้แล้ว เพราะก่อนที่พระองค์จะเสด็จไปอยู่ป่า ยังทรงตั้งพระทัยจะไม่พาพระชาติและพระกันหาไปด้วยโดยเกรงว่าจะทำให้ลำบากและก่อนที่พระองค์จะทรงบริจาคให้แก่ชูชกก็ทรงกำหนดค่าตัวพระโอรสและพระธิดาไว้สูงมาก เช่น “แนะพ่อชาติ ถ้าพ่อใครจะเป็นไท พ่อควรให้ทองคำพันลี้มแก่พราหมณ์ชูชกจึงควรเป็นไท ก็นิษฐภคินีของพ่อเป็นผู้ทรงอุดมรูป ใครๆ ชาติด้าพึงให้ทรัพย์เล็กน้อยแก่พราหมณ์ ทำกนิษฐภคินีของพ่อให้เป็นไท ทำให้ชาติแตก ยกเสียแต่พระราชา ใครจะให้สิ่งทั้งปวงอย่างละ 100 ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้น กนิษฐภคินีของพ่อยากจะเป็นไท พึงให้สิ่งทั้งปวงอย่างละ 100 อย่างนี้ คือ ทาสี ทาสช่าง ม้า โค อย่างละ 100 และทองคำ 100 ลี้มแก่ชูชก แล้วจงเป็นไทเถิด” เพื่อป้องกันมิให้พระกุมารทั้งสองถูกขายไปได้

โดยง่ายและจะได้ไม่ถูกทำร้ายถึงแก่ชีวิต ทรงฝากให้พระนางมัทรีดูแลพระโอรสและพระธิดาก่อนเสด็จออกจากเมือง แสดงความห่วงใยด้วยความรักต่อพระโอรสและพระธิดาเมื่อพระราชทานให้แก่ชุก ด้วยน้ำพระทัยที่มีความรักและห่วงใยต่อพระกุมารทั้งสอง จนไม่อาจจะข่มพระทัยมิให้หวั่นไหวได้ เมื่อทรงสดับคำกราบทูลลาของพระโอรสและพระธิดา ทรงโศกาคร่ำครวญและร่ำร้องไห้ น้ำพระเนตรไหลพราก ทรงยืนพระกายลุกขึ้นอย่างยากลำบาก ทรงเปื้อนพระพักตร์หนี เสด็จดำเนินโซเซเข้าไปในอาศรมทรงคร่ำครวญอย่างสุดอาลัยว่า “วันนี้ลูกทั้งสองของพ่อต้องเดินทางไกล คงหิวกระหายแล้ว จะร้องไห้เฝ้ากับใคร ตกเย็น ถึงเวลาบริโภคอาหารใครจักทำให้ลูกพอกินเล่า เมื่อก่อน ถึงเวลาบริโภคอาหารลูกจะบอกว่าลูกหิวแล้ว ขอกิน แต่วันนี้ยามหิวขึ้นมาลูกจะร้องไห้เฝ้ากับใคร ทางที่ลูกไปก็แสนลำบาก ลูกไม่ได้สวมรองเท้าแล้วจะเดินเท้าเปล่าไปได้อย่างไร ถึงคราวเท้าระบมจนเดินไม่ไหว ใครเล่าจักคอยจับมือลูก เจ้าพราหมณ์นั้นมันก็ช่างไม่ละอายใจเอาเสียเลย ลูกทั้งสองของพ่อไม่เคยทำให้มันเจ็บปวด แต่มันกลับมามีลูกต่อหน้าพ่อได้ มันช่างไม่รู้สึกละอายใจเอาเสียเลย ต่อให้เป็นทาสในเรือนเบี้ยคนรับใช้ เขาก็ยังไม่เขินตึงขนาดนี้ เราเองขณะนี้เหมือนปลาติดอยู่ปากไซ ต้องมาเห็นลูกที่รักถูกด่าถูกตีต่อหน้า จะช่วยเหลืออะไรก็ได้ เจ้าพราหมณ์นั้นมันก็ช่างโหดร้ายจริงๆ” (พระมหาประมวล ฐานทตโต. 2555 : 83) ทรงมีความรักลูกโดยขอพรข้อที่ 5 จากพระอินทร์ ความว่า “ข้าแต่ท้าวสักกะขอให้บุตรของหม่อมฉันผู้พลัดพรากไปนั้นพึงมีอายุยืนนาน จงครอบครองแผ่นดินโดยธรรมเถิด นี่เป็นพรประการที่ 5” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/2297/539.)

2) การสั่งสอนให้ลูกยึดมั่นในความดี ทรงสั่งสอนพระชาลีและพระกัณหาในตอนที่ถูกข่มขืนเป็นทาส มีใจความว่า “ชาลีลูกรัก มานี้เกิด เจ้าทั้ง 2 จงช่วยกันบำเพ็ญบารมีของพ่อให้เต็มเกิด จงช่วยกันไสรจสรหงษ์ของพ่อให้เยือกเย็นเกิด จงเชื่อฟังคำของพ่อเถิด เจ้าทั้ง 2 จงเป็นดุจยานนาวาของพ่อ อันไม่โยกโคลงในสาครคือภพเกิด พ่อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักช่วยสัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามด้วย แม่กัณหาลูกรัก มานี้เกิด ทานบารมีเป็นที่รักของพ่อ เจ้าทั้ง 2 จงช่วยกันไสรจสรหงษ์ของพ่อให้เยือกเย็นเกิด จงเชื่อฟังคำของพ่อเถิด เจ้าทั้ง 2 จงเป็นดุจยานนาวาของพ่อ อันไม่โยกโคลงในสาครคือภพเกิด พ่อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักช่วยสัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามด้วย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/2113-2116/511-512.) การสั่งสอนลูกให้ยึดมั่นในความดีของพระเวสสันดรนั้นก็เป็นคำสั่งแจงให้ลูกเข้าใจเจตนาแห่งการประพาศธรรม เพื่อประโยชน์ของชนหมู่มาก โดยอบรมสั่งสอนปลูกฝังคุณความดีลงในจิตใจของลูก การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา เป็นหน้าที่ของบิดามารดาประการแรก การปลูกฝังให้บุตรธิดามีคุณธรรมจริยธรรมประจำจิตใจ มีทัศนคติที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม เห็นความสำคัญของคุณค่าทางจิตใจ บิดามารดาพึงให้การสงเคราะห์บุตรธิดาของตนอย่างถูกต้องตามหลักการสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาทั้ง 2 ด้าน คือ 1) อามิสสงเคราะห์ การสงเคราะห์ด้วยอามิส ได้แก่ วัตถุสิ่งของ เป็นการเลี้ยงดูทางกายให้เจริญเติบโต

มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง มอบวัตถุสิ่งของให้ตามความจำเป็น (2) ธรรมสงเคราะห์ การสงเคราะห์ด้วยธรรม ได้แก่ การให้ธรรมะเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงทางใจ ด้วยการปลูกฝังให้บุตรธิดามีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตใจที่ตั้งงามปฏิบัติด้วยธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 25/98,100/473,477)

5. บทบาทในฐานะกัลยาณมิตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านทรงตรัสไว้เกี่ยวกับกัลยาณมิตรไว้ในทุติยสาสูตร ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการควรเสพ ควรคบเป็นมิตร ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้ถูกขับไล่ ธรรม 7 ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุเป็นที่รักใคร่พอใจ 1 เป็นที่เคารพ 1 เป็นผู้ควรสรรเสริญ 1 เป็นผู้ฉลาดพูด 1 เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ 1 พูดถ้อยคำลึกซึ้ง 1 ไม่ชักนำในทางที่ไม่ดี 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการนี้แล ควรเสพควรคบเป็นมิตร ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้ถูกขับไล่” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 37/34/93.) พระเวสสันดรเป็นบุคคลที่น่ายกย่อง สรรเสริญ เป็นที่เคารพรักของมหาชน ทั้งยังเป็นแบบอย่างของกัลยาณมิตรที่ดีต่อคนทุกชนชั้น ดังจะเห็นได้จาก การบำเพ็ญทานของพระเวสสันดร ท่านไม่เลือกที่รักมักที่ชังว่าใครจะมาขอบริจาคทานจากท่าน ท่านยินดีในทานนั้นเสมอ เมื่อชุกมาขอขุมารทั้งสองนั้น ท่านก็ยินดียกให้ ทั้งยังทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้ลูกทั้งสองเข้าใจถึงเหตุผลที่ท่านบริจาค์นั้นว่า “ข้าลิลูกพ่อ ขอลูกกับน้องจึงขึ้นมาหาพ่อเกิดมาช่วยสละตัวบ่มบารมีที่พ่อบำเพ็ญอยู่ให้บริบูรณ์ มาช่วยโสรจสร่งหัวใจของพ่อให้ชุ่มชื้น ขอลูกทั้งสองเชื่อฟังพ่อเกิด จงมาเป็นดั่งยานนาวาพาพ่อไปในทะเลคือภพ เพื่อพ่อจักได้อาศัยโดยสารข้ามฝั่งคือ ความเกิดแล้วจักช่วยสัตว์โลกคือเทวดาและมนุษย์ให้ข้ามด้วย (พระมหาประมวล ฐานทตโต. 2555 : 77) เมื่อลูกทั้งสองได้ฟังเช่นนั้นก็เข้าใจ ยินดีที่จะสละตัวเองเป็นทานให้แก่ชุก และตอนที่พระเวสสันดรบริจาคพระนางมัทรีเป็นทาน นางก็ยอมสละตัวเองเป็นทานด้วยความเต็มใจ ไม่มีความโกรธเคือง หรือน้อยใจใดๆ เพราะเห็นถึงคุณประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ ดังที่พระนางมัทรีกล่าวว่า “ข้าแต่มหाराช หม่อมฉันเป็นภรรยาสาวของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นพระสวามี ทรงเป็นใหญ่ในตัวหม่อมฉัน หากทรงมีประสงค์จะมอบให้ใครก็ขอได้โปรดยกให้เถิด หรือจะทรงขายเอาเงิน ฆ่าเอาเนื้อก็ยังได้ หม่อมฉันยอมทั้งนั้น” (พระมหาประมวล ฐานทตโต. 2555 : 101) นอกจากนี้พระนางมัทรีทรงอนุโมทนาทานบารมีทุกครั้งทีพระเวสสันดรทรงกระทำ ก็เพราะทรงเข้าใจพระทัยดีว่า นี่คือการช่วยสนับสนุนพระสวามีให้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณดังที่ทรงปรารถนา พระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานบารมี โดยมีการให้สิ่งของต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าวของ เงินทอง เครื่องประดับ ทาสชาย ทาสหญิง แม้แต่บุตรธิดาและภรรยา พระองค์ก็สละอย่างไม่เสียดาย การให้สิ่งดังกล่าวนี้นี้มีเป้าหมายอยู่ที่พระโพธิญาณหรือการได้ความเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

6. บทบาทในฐานะพระโพธิสัตว์

ในคัมภีร์ฝ่ายเถรวาทนั้นมีพระไตรปิฎก และอรรถกถาเป็นคัมภีร์หลักนอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ที่นักปราชญ์แต่งขึ้นมาเพื่ออธิบายบางหลักธรรมในพระไตรปิฎกอีกทอดหนึ่ง ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายคำศัพท์ ที่เกี่ยวกับโพธิสัตว์เช่นคำว่า โพธิ คือการตรัสรู้ ในทีฆนิกาย และมีขมิมนิกาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 14/199/234) ให้ความหมายของคำว่า พระโพธิสัตว์ หมายถึงสัตว์ผู้ฉลาด สัตว์ผู้จะตรัสรู้ หรือสัตว์ผู้มีใจฝึกฝนจดจ่ออยู่ในมรรคทั้ง 4 คำว่า โพธิ เท่ากับมรรคทั้ง 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกิทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค ดังนั้น ผู้ที่ได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์นั้น จึงหมายถึงผู้ปฏิบัติตนด้วยใจแน่วแน่เพื่อบรรลุมรรค 4 หรือปรารถนาบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ และนำหมู่สัตว์ข้ามโอฆสงสารในสังขตนิกาย สฬายตนวรรคยังได้กล่าวถึง โพธิ หรือสัมโพธิ หมายถึง ปัญญา ความรู้ การตรัสรู้ ความเป็นพระพุทธเจ้า ดังมีพระพุทธพจน์ว่า ตราบใดตถาคตยังไม่รู้คุณโดยความเป็นคุณโทษ โดยความเป็นโทษ และเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออกจากอายตนะภายใน 6 ประการนี้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ตราบนั้นตถาคตก็ยังไม่ยืนยันว่าเป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 18/13/12) จากการศึกษายังพบอีกว่า คำว่า โพธิ นั้น มาจากคำว่า พุทธ ธาตุ หมายถึง ตรัสรู้ เป็นชื่อเรียกพระพุทธเจ้า ผู้ที่ตรัสรู้สัจธรรม ทรงยังหมู่สัตว์ให้ตรัสรู้ ทรงเป็นพระสัพพัญญู ทรงเห็นธรรมทั้งปวง เพราะไม่มีคนอื่นแนะนำ ฯลฯ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 29/192/551) แสดงว่า ความหมายของ โพธิ กับความหมายของพุทธนั้นเป็นไปในทางเดียวกัน นอกจากคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้ว คัมภีร์อรรถกถายังมีการขยายความหมายของโพธิ เป็นชื่อต้นไม้แห่งการตรัสรู้ธรรมเช่น โพธิรุกขมุเล คือต้นไม้ที่พระโพธิสัตว์ใช้ในการประทับ เพื่อตรัสรู้ธรรม จากนั้นต้นไม้ก็ได้รับขนานนามว่าต้นโพธิ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 10/17-32/11-15)

นอกจากคำว่าพระโพธิสัตว์แล้ว ยังมีคำอื่นที่ใช้เรียกแทนพระโพธิสัตว์ เช่น คำว่า มหาบุรุษในทีฆนิกาย มหาวรรคได้กล่าวถึงธรรมชาติของพระโพธิสัตว์ไว้ 16 ประการ ที่เป็นแบบเฉพาะของมหาบุรุษ หรือ พระโพธิสัตว์ เช่น พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะตลอด ตั้งแต่จุดจากสวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 10/17-32/11-15.) ในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย มีชาดกหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ แต่จะใช้คำว่า พระมหาสัตว์แทน เช่นในชาดกเรื่องพระเวสสันดร เป็นต้น

พระเวสสันดรได้พระราชทานพระนางมัทรีให้เป็นทานแก่พราหมณ์ ขณะนั้นเมื่อพระมหาสัตว์ทรงบริจาคพระนางมัทรีให้เป็นทานเกิดความมหัศจรรย์แผ่นดินก็ไหว พระนางมัทรีก็ได้แสดงอาการเศร้าโศกเสียใจ ทรงเข้าใจดีในความตั้งใจของพระสวามี ที่รู้ซึ่งคุณอัน

ประเสริฐในการบริจาคทานในครั้งนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 28/1207/302) พระโพธิสัตว์เป็นผู้บำเพ็ญความดีที่เรียกว่าบารมีธรรมอย่างยิ่งยวด เพื่อการบรรลุถึงโพธิญาณ การดำเนินชีวิตของพระโพธิสัตว์เป็นไปเพื่อบำเพ็ญบารมีเพื่อตนและเป็นการเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นไปพร้อมๆ กัน การกระทำอย่างย้งนี้ดำเนินไปด้วยความรัก ความปรารถนาใน พุทธภาวะอันเป็นความหมายของพระโพธิสัตว์ ด้วยความรักในโพธิญาณพระโพธิสัตว์จึง สามารถกระทำได้อย่าง เบื้องต้นสละได้ซึ่งสิ่งของภายนอกจนถึงชีวิตและสิ่งเสมอด้วยชีวิต คือ บุตรและภรรยาของตน ดังตัวอย่างพุทธดาร์สในขณะเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์ความว่า “เมื่อเราจะให้ทานก็ดี กำลังให้ทานก็ดี ให้ทานแล้วก็ดี จิตของเราไม่เป็นอย่างอื่น เพราะเหตุแห่งโพธิญาณเท่านั้น จักขุทั้งสอง เป็นที่น่าเกลียดน่าชังสำหรับเราก็ดำไม่ แม้ตัว เราเองจะเป็นที่เกลียดชังก็หาไม่ แต่สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้ จักขุ ฉะนั้นแล” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 33/66/354)

บทสรุป

การให้ทานถือว่าการบำเพ็ญบารมีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการที่จะตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมากต่อการปรารถนาพุทธภูมิ อีกประการ หนึ่งยังนับเป็นบารมีอย่างหนึ่งในบรรดาบารมี 10 อย่างในพระพุทธานุสาสนะ พระโพธิสัตว์ ทั้งหลายล้วนบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก ก่อนที่จะบำเพ็ญบารมีอย่างอื่น เพราะทาน บารมีเริ่มจากการสละสิ่งของภายนอกจนกระทั่งสละสิ่งของภายใน จากสิ่งของที่หยาบจนถึง ขึ้นละเอียดถึงขนาดสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตน ทั้งนี้เพื่อให้บารมีสมบูรณ์และที่สำคัญ เพื่อให้ได้มาซึ่งสัพพัญญุตญาณ อันเป็นเป้าหมายหลักของพระโพธิสัตว์นั่นเอง

เวสสันดรชาดกเป็นชาดกหนึ่งในทศชาติว่าด้วยการบำเพ็ญทานบารมีของพระ เวสสันดร ซึ่งเป็นชาติสุดท้ายก่อนจะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ เนื้อความของเวสสันดร ชาดก กล่าวถึงการบริจาคทานของพระเวสสันดร จนในที่สุดต้องถูกไล่ออกจากพระราชวังไป อยู่ป่าและในทันทันพระองค์ได้พระโอรสและพระชายาแก่พราหมณ์และพระอินทร์ที่มาขอ อัน เป็นการบำเพ็ญทานที่ทำได้ยากยิ่ง และเป็นที่มาของคติโพธิสัตว์ที่ว่า ถ้าหากจะบำเพ็ญเพียร เพื่อความเป็นพระโพธิสัตว์ต้องสามารถสละได้ทุกสิ่งโดยไม่เว้นแม้กระทั่งชีวิตของตนเองก็ให้ ได้

บทบาทจิตอาสาของพระเวสสันดรที่นำมาศึกษานี้เป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของ พระจริยวัตรอันงดงามของพระโพธิสัตว์ที่ท่านสั่งสมบารมีมายาวนาน เพราะหัวใจของพระ โพธิสัตว์ผู้เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา มีมหากรุณาต่อสรรพสัตว์ ที่จะขนสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ ข้ามพ้นแห่งกองทุกข์ คือ วัฏสงสารนี้ ไปให้ได้ ท่านจึงต้องสั่งสมบารมียาวนานอย่างน้อยถึง 20 อสงไขย กับแสนมหากัป ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก กว่าจะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บังเกิดขึ้นพระองค์หนึ่งในโลก ต้องสร้างบารมีทั้ง 10 ทศให้เต็มเปี่ยม เป็นผู้เพียบพร้อมในทุกๆ ด้าน เป็นผู้เลืกวาสัตว์ทั้งมวล การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อการตรัสรู้หลุดตรัสมาสู่โพธิญาณอันเป็นอุดมคติสูงสุดของชีวิตและการให้ทานดังกล่าวที่ท่านทำในพระชาติที่เกิดเป็นพระเวสสันดรนี้ก็เป็นธรรมเนียมปฏิบัติเฉพาะของผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อเข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้า

เอกสารอ้างอิง

- พระครูวิจิตรธรรมโกศล. (2536). *กะเทาะเปลือกเวสสันดร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง,
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์
 ครั้งที่ 11 กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด,
 _____. (2552) *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย,
 พระมหาประมวล ฐานทตฺโต, (2555). *เวสสันดรสะท้อนธรรม*. ขอนแก่น: หจก.ขอนแก่นการ
 พิมพ์,
 พระไพศาล วิสาโล, เครือข่ายจิตอาสา, (2549). *คู่มือจิตอาสาโครงการอาสาเพื่อในหลวง*,
 _____. (2551). *เรื่องเล่าจิตอาสา อ่างในจิตรวลีย์ ศรีแสงฉาย, “จิตอาสาพัฒนาชนบท
 กรณีศึกษา : กลุ่มอาสาพัฒนามหาวิทยาลัยมหิดล”*, บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหิดล,
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ราชบัณฑิตยสถาน, (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ :
 นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์,
 เอกรัตน์ อุดมพร. (2553). *เล่าเรื่องยอวรรณคดีไทย มหาเวสสันดรชาดก*. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา,

